

DÓSA ELEK, A KORMÁNYBIZTOS

Dósa Elek (1803–1867) marosvásárhelyi jogtudor emlékiratát¹ e folyóiratban már közreadtam.² A sajtó alá rendezés közben rengeteg kérdésem támadt életútjával kapcsolatban, mert a szakirodalom és a forrásanyag tartalma között ellentmondást véltem felfedezni.

Örömmre szolgált, hogy a Román Nemzeti Levéltár kolozsvári fiókjában (Direcția Județeană a Arhivelor Naționale) ráleltem a hagyaték egy részére.³ A személyes levelezésén kívül olyan értékes fogalmazványok, kinevezések, jegyzőkönyvek találhatók meg itt, amelyek segítettek a pályakép összeállításában, így bizonyos kérdésekre választ kaptam, de egyben újak is felvetődtek. A kutatást kiegészítettem a Magyar Nemzeti Levéltár Országos Levéltárában, ahol az emlékiratán kívül a brassói kormánybiztosi iratainak töredéke található.⁴

Ebben a közleményben elsősorban azokat a forrásokat dolgoztam fel, amelyek rávilágítanak egy olyan tényre, amely feltételezésem szerint eddig tévesen szerepelt a szakirodalomban:⁵ Dósa Elek nem volt maroszéki, csak Brassó-vidéki kormánybiztos.

Véleményem szerint a szakirodalomban a tévedést az okozhatta, hogy Csány László erdélyi kormánybiztos 1849. február 15-én kiadott rendeletében valóban Dósa Elek marosvásárhelyi jogtudort bízta meg maroszéki kormánybiztosi feladattal.⁶

Dósa Elek levelezéséből, *Maroszeék* című emlékiratából, illetve ítéletének peranyagából viszont az derül ki, hogy ezt a kinevezést nem fogadta el. Emlékiratában így indokolja döntését: „Az elősorolt intézmények által előidézett zavarok s rendfelbomlás híre nagy későre arra bírá országos biztos Csányt, hogy a már csaknem orvosolhatatlanná vált bajon kormánybiztos kinevezése s fölléptetése által segítsen. Meglepő vala az, hogy Csányi a veres sipkás forradalom embere maroszéki kormánybiztossá elébb Dósa Elek tanárt nevezé ki, aki a magyarhoni veres sipkásokkal⁷ Bruedertósztot⁸ ivott Berzenczei s Lázár helybeli párt által mérsékeltségért gyanúsított, s a *novis rebus studensek*⁹ őrvjngő s öntudatlan radikalizmus ellen szegült constitutionális liberalismusáért¹⁰ – pechovitsnak¹¹ s hazaárulónak is híreszteltetett vala országszerte. Dósa e megbízatást nem fogadá el, mivel az addig korlátlanul rakoncátlankodott, s a helybeli katonai parancsnoksággal is

¹ A kéziratot lásd: MNL OL P 90 No. 5/b. Erdélyre vonatkozó iratok.

² *Somogyi* 2012. 238–268. o.

³ DJCAN Dósa Elek személyes iratai, fond 368.

⁴ MNL OL F 248.

⁵ *Szinnyei* 1893. II. k. Dósa Elek szócikk.

⁶ *Hermann* 1998. II. 183. o.

⁷ Utalás a márciusi ifjak azon küldöttségére, amely 1848. május végén–június elején megjelent az erdélyi országgyűlésen.

⁸ Baráti áldomást.

⁹ Az új dolgokban elmerülők. (Kiemelés az eredetiben.)

¹⁰ Alkotmányos szabadelvűség.

¹¹ A magyar és erdélyi konzervatívokat illeték ezzel a jelzővel.

szövetségben állott pártnak a közügy érdekében kikerülhetetlenné vált leültetése – újabb s nagyobb zavarok előidézése nélkül – már lehetetlen vala, amit eléggé igazola pártfőnök Lázár Dénes grófnak azon őszinte nyilatkozata is, hogy ha Dósa a kormánybiztosságot elfogadja, két nap alatt agyonverettetett volna.”¹²

Kutatásaim során nem találtam olyan iratot, ami ezt a tényt cáfolná, így bátorodom feltételezni, hogy a marosszéki kormánybiztosi kinevezésről szóló rendeletet azelőtt tették közzé, mielőtt Dósa Elek azt elfogadta volna. Felesége is erről a tényről tesz említést a császárhoz írott kegyelemkérő levelében.¹³

Sajnálatos módon nem bukkantam rá arra a levélre (már ha egyáltalán létezett), amelyben Dósa Elek nemleges választát közölte Csányival. Az viszont kimondottan érdekelni kezdett, hogy miért utasította el ezt a politikai megbízást, illetve, hogy ugyanazon országos biztostól pár hónap elteltével miért fogadott el egy másikat.¹⁴

Kérdéseim egy részére megtaláltam a választ Nagy Péter¹⁵ tanulmányában, aki azt hangsúlyozza (nagyon alapos kutatás után kizárólag forrásokra hivatkozva, nem a korabeli sajtóra vagy a későbbi szakirodalomra), hogy a visszautasítás ténye visszavezethető az 1842-ben zajlott hírlapi vitára. Az *Erdélyi Híradó* hasábjain a Pálffy János által félreértelmezett „Dósa-elvre” maga a jogtudor válaszolt,¹⁶ hogy tisztázhassa magát. Rámutatott a lényeges társadalmi és jogalkotási különbségekre az anyaország és Erdély között, egyben javaslatot tett az erdélyi úrbéri viszonyok rendezésére. Emiatt komoly vitái voltak az 1842–1843-as erdélyi országgyűlésen, nézeteltérése volt Berzenczei Lászlóval is.¹⁷ Tévesen úgy ítélték meg álláspontját, mintha az erdélyi arisztokrácia jogait védené, s elutasítaná az úrbér rendezésének kérdését, holott ő csak olyan jogi hiányosságokra hívta fel a figyelmet, mint például a földek birtokleveleinek a hiánya, mert ez komoly akadálya a törvény szerinti elosztásnak. Wesselényi Miklós kiállt mellette, támogatta nézeteit,¹⁸ de akkor nem tudta meggyőzni, hogy maradjon a politikai pályán. Dósa Elek a közéleti szerepléstől visszavonult, nem akart további ellenségeket szerezni magának, úgy érezte, tudását inkább a jogtanári pályán szeretné kamatoztatni.

Hogy mi történt ezután? Pusztán barátai unszolására engedett a későbbi felkérésnek? Hazafiúi kötelességének tekintette (mint a Csányinak írt levelében említi),¹⁹ hogy jogász tudását ne csak a tanári katedrán kamatoztassa, hanem a politikai életben is?

Nehéz ezekre a kérdésekre egyértelmű választ adni, de személyes levelei és birtokelkobzási jegyzőkönyve²⁰ (amelyben az adósságai is szerepelnek) alapján arra a feltételre jutottam, hogy amikor anyagi gondokkal küzdött, barátai: Kemény Pál, Bihari Márton, a Dessewffy-család, Deák Ferenc, Kemény Ferenc önzetlenül segítettek neki és családjának. Talán viszonzni szeretne volna ezt a szívességet, segíteni akarta az ő munkájukat, hiszen jogász tudására akkoriban nagy szükség volt.

¹² Somogyi 2012. 247. o.

¹³ Lásd az 5. számú forrást.

¹⁴ Dósa Elek 1849. május 5-én érkezett Brassóba kormánybiztosként, s június 20-án távozott.

¹⁵ Nagy 2015. 4–6. o.

¹⁶ *Erdélyi Híradó* 1842/70. sz. 426. o.

¹⁷ *Erdélyi Híradó* 1842/2. sz. 70–71. o.

¹⁸ Nagy 2015. 13–14. o.

¹⁹ Lásd a 3. számú forrást.

²⁰ DJCAN Dósa Elek személyes iratai, 368. fond, 15. csomó.

Feltételezésemet az is megerősíti, hogy 1860-ban ismét közéleti szerepet vállalt Kemény Ferenc kérésére (tehát másodszer is visszatér a politikai életbe), s bár betegsége nem tette lehetővé, hogy részt vegyen az 1861. február 11-én tartott gyulafehérvári gyűlésen,²¹ szakmai tanácsaival ellátta a követeket.

Ebben a közleményben nem célozom a kormánybiztosi munkásságát elemezni és értékelni, viszont hangsúlyoznám, hogy Dósa Elek kormánybiztosi munkásságáról elismerően nyilatkoznak a korszak kutatói. Egyed Ákos,²² Miskolczy Ambrus,²³ Süli Attila²⁴ egyetértenek abban, hogy közel két hónapos munkássága alatt Dósa Elek tiszteletben tartotta a helyi viszonyokat, pártatlanul és jogszerűen látta el feladatát.

FORRÁSKÖZLÉS

1.

Kolozsvár, 1849. április 19.

Csány László erdélyi teljhatalmú országos biztos megbízólevele Dósa Eleknek²⁵

Dósa Elek kormánybiztos urat azon jog és hatalom folytán, mely réám ruháztatott az Országos Honvédelmi Bizottmány által, küldöm ezennel kormánybiztosnak Brassó városába s vidékébe, felruházván teljes hatalommal ötöt velem egyetértőleg működendőt.

Megkívánom tehát az érintett város s vidéktől és tisztségétől, hogy nevezett kormánybiztos úr rendeleteit a legnagyobb pontossággal és buzgalommal végrehajtsák, s egyszersmind felelősség terhe alatt erre el is kötelezem.

Kelt Kolozsvártt, április 19-én 1849.

Csány László
Teljhatalmú országos főkormánybiztos

2.

Kolozsvár, 1849. április 19.

Csány László erdélyi teljhatalmú országos biztos utasítása Dósa Eleknek²⁶

Országos teljhatalmú biztostól – Dósa Elek marosvásárhelyi tanár úrnak²⁷
Kolozsvártt április 19-én 1849.

A Királyföld²⁸ fészke lévén a hon- és magyar nemzet ellen támasztott legistentelenebb lázadásnak, miután isten segedelmével sikerült vitéz seregeinknek a bünfészket a magyar haza tör-

²¹ DJCAN Dósa Elek személyes iratai, 368. fond, 12. csomó. Dósa Elek levele Kemény Ferenchez. 1861. január 19.

²² *Egyed* 1999. II. k. 127. o.

²³ *Miskolczy* 1988. III. k. 1414. o.

²⁴ *Süli* 2010. 339–353. o.

²⁵ DJCAN Dósa Elek személyes iratai, 368. fond, 3. csomó.

²⁶ DJCAN Dósa Elek személyes iratai, 368. fond, 3. csomó.

²⁷ A borítékon a következő megjegyzés szerepel: 742/849 Országos teljhatalmú kormánybiztostól Dósa Elek marosvásárhelyi tanár úrnak hivatalosan. Vettem 1849. ápril 22-én, válasz 23-án. Ezen három (?) levelet rögtön Radnótról ott állomásozó lovasok vigyék rendeltetésök helyére. Torda, ápril 21/849. Lázár Imre alvezetési segéd.

²⁸ Szászföld néven is emlegeti Dósa Elek.

vényes kormánya iránti engedelmességre szorítani²⁹, igen igen sok téendő várakozik ottan a kormányra a törvényes rend helyreállítása, a bűnösök méltó lakoltatása, az ártatlanok védelme, a káro-sultak felsegélése, az igazság kiszolgáltatásának törvényes folyamba indítása, a polgárok kebléből száműzött nyugalom visszaállítása, mind feladatai a tiszta szándékú magyar kormánynak, mindezek eszközzésére azonban erélyes, a hon minden oldalú viszonyaival esméretes, egyenes lelkű hazafiak szükségeltetnek – ilyet hiszek önben feltaláltatni, ugyan azért a haza nevében ezennel felhívom, és azon hatalomnál fogva, mellyel a kormány által felruházva vagyok, az ide mellékelt kinevezőlevél által kinevezem önt Brassó városába és vidékére kormánybiztosnak –, általánosan utasítván önt, hogy mindazt tegye, intézze és végezze, mit a fennebbi célra idvesnek és hasznosnak lát, a kétés esetekben tölem sürgetvén részletes utasítást.

Részletes utasítást nyerend ön azon rendeletekben, mellyeket Szebenben létem alkalmával az egész Királyföldre szólólag kiadtam,³⁰ s melyeket az ezennel odament Berde Mózsza³¹ önnek megküldend.

A brassói katonai térparancsnoksággal mikben kívántatik, egyetértőleg működve szükség esetére intézkedései foganatosítására attól katonai segedelmet nyerend, miről azon parancsnokságot értesíttem is. Egyébaránt a Királyföldre (Besztercét kivéven) közelebbről képviselő Berde Mózsza³² urat küldöttem ki hasonló célból és utasítással kormánybiztosnak, kinek azonban Szebenben és vidékén elég elfoglaltatása lévén, a hely távolsága miatt is Brassó vidékére, mely megint egy nevezetes pont vala a polgári háború szítására, alig terjedhet ki figyelme, azért ezen vidékre nézve célirányosabbnak véltem egy külön egyént, és éppen önt bízni meg, s meg is bízom azon meggyőződéssel: sapere aude.³³

Hiszem végre, hogy most, midőn a haza minden alkalmas fiai közremunkálását nélkülözhetlenül igénybe veszi, olyaknak is, kik eddig hivatalt nem viseltek, ön ezen hivatást elfogadni hazafi kötelességének ismérendői, s erre kérem is.

Csány László

3.

Marosvásárhely, 1849. április 23.

Dósa Elek levele Csány László erdélyi teljhatalmú országos biztosnak³⁴

[Marosvásárhely,] 1849. április 23-án.

Tegnapi napon 742. szám alatt tisztelt rendeletére sietek válaszolni, miként szőjjem öszve a belbéke helyreállításának s szilárdításának szükségességét, s tudom azt, hogy belpolitikánk legkényesebbikének megoldást igénylő földadata főleg királyföldi győzelmeink sükeresítése, mettől meg-tiszteltőbbnek valóban igénytelen személyemre nézve Brassó és vidéke kormánybiztosává nevezte-tésemet annál kevesebb állhat már hatalmamban az imádott haza szent nevében tett megbízás el nem fogadása. Mennyiben fogok megfelelni a mélyen tisztelt országos biztos úr várakozásának: a jövőendő titkai közé tartozik, mert az érdemem fölötti bizalom, erőm és tapasztaltságom mértékét túlszárnyaló kötelességek teljesítését igényli, melyekkel szemben csupán azon remény által bátor-ítottva léphetek a már esméretlen volta miatt is kényszerpályára, hogy a mélyen tisztelt kormány-biztos úr hont mentőleg tanúsított bölcsességében utasítsa rá, s ha meg sem érdemelhetem, kegyes-ségében pedig pártfoglaltatásra biztosan számolhatok.

Közelebből elhalálozott kisfiamat sirató, s haldokló testvérét ápoló nőm az kívül a múlt őszei kirabolttatásuk után hozzám menekült több szerencsétlen rokonim sorsuk biztosíthatásáról is

²⁹ Bem tábornok 1849. március 20-án vonult be Brassóba.

³⁰ Csány április 10-én kelt rendelete tartalmazta a főbb teendőket. MNL OL F 247 134/Sz. K. B.

³¹ *Hermann* 1998. II. k. 244–245. o.

³² Csány László 1849. április 16-án nevezte ki Berde Mózeset szászföldi kormánybiztosnak.

³³ Merj gondolkodni.

³⁴ Fogalmazvány. DJCAN Dósa Elek személyes iratai, 368. fond, 3. csomó.

oltalmazásom alatt gondoskodni mulaszthatatlan kötelességem lévén, kiküldetésem helyére f. h.³⁵ 28-áig nem indulhatok útnak, egyébiránt a kormánybiztos Berde Mózsza úrral személyes találkoztathatás, s az általa már megkezdett királyföldi intézkedések szelleméveli megismerkedhetés végén Szeben felé folytatandom, amint a tisztelt biztos úrnak mondtam is már.

Az érdem jutalmazásában fősvényebb múltunk csupán hivatalomnak szentelt fáradalmaimért adósom maradván pirulás nélkül bévallható szegénység által kényszerítetem fölkérni az országos biztos urat illetőségem és segédül fölvetett két írnokaim napi bérök mennyiségének mind meghatározására, mind utalványozására, valamint annak is tudatására, hogy a netalán szükséges költségek fedezendése iránt mennyiben és mikint intézkedhessem.

Az ármány kártevésétől megszabadított Királyhágón inneni hon visszafoglalása dicső hadvezérünk osztrolenkai babérrját³⁶ hervadhatatlanná dicsőíté.

Az országos biztos úr kormányzását a legyőzött nép százait, kibe ki más útján meghódítani, s a győzelemnél, mely a hódolástól fénycsillagai között éltető világot és meleget is árasztó napként ragyog ki havására, bár közlegényi szolgálatát, és szemmel látni a végeredményt, már az elkorcsodott vezérkar alatt eléggé nemtelen szerencséjének vallja.

4.

Brassó, 1849. május 6.

Dósa Elek Brassó vidéki kormánybiztos jelentése Csány László erdélyi teljhatalmú országos biztosnak³⁷

Az Országos biztoshoz 32. BKB 849

Előlegezett összeg

Írnokok napibére

Biztosi napibér

Vidéki Bizottmányok bére

Aprópénz 100-as bankjegyek

Országos cs. kir.³⁸ biztos Csány László úrnak a Brassó vidéki kir. biztostól

Múlt hó 27-éről tisztelt levelére sietek válaszolni, egyszermind a már említett és kérésleges is következőkben:

1.) a küldeni méltóztatott 3000 azaz háromezer ppRft-okat³⁹ vettem.

2.) két írnokaim napi bérét a helybeli drágaság tekintetbe vétele mellett utólagos helyben hagyás reménye s felvétele alatt két-két pengő pénzbeli Rft-okban⁴⁰ állítottam⁴¹ meg.

3.) Ohajtanám a magam a hon képesti alkalmazhatásom végett, hogy méltóztatassék saját napi béremet is meghatározni országos biztos úr.

4.) Mivel a fenn írt összegre nézve arra utasítottam, hogy abból az előkerülő igen számos szükségek közül a kerülhetetleneket fedezném: kéntelen vagyok utasítást kérni az iránt, hogy a városban s vidéken alakított 16 bizottmányok 57 tagját még eddigelő ki nem kaphatott, s már többek által sürgetett napi béröket minő pénztárból utalványozhassam.

5.) Az aprópénz szükülése naponta érezhetőbb lévén, mai napon rendelést intéztem a közpénztárak kezelőihöz, hogy engedelmem nélkül nagyobb bankjegyeket bé ne váltsanak. Így főleg a hadsereg közvitézei s altisztjei napi illetőségükre szükséges mennyiség előállíthatásának ugyan ide

³⁵ Folyó hónap.

³⁶ Utalás Bem tábornokra, aki 1831. május 26-án az osztrolenkai csatában az utóvéd szerepét vállalva mentte meg tugevével a lengyel sereget a teljes szétveréstől.

³⁷ MNL OL F 248.

³⁸ Királyi.

³⁹ Pengő pénzben rajnai forintokat.

⁴⁰ Rajnai (a konvenció forintra használatos kifejezés) forint.

⁴¹ Állapítottam meg.

a főbb tisztek s magán személyek kezei között meggyűlt 100 pengő forintos bankjegyek csaknem használhatatlanná válnak. Mivel pedig a magyar bankjegyek hozzánk kereskedelmi tekintetben elannyira nevezetes helyenként csökkenése felettébb kórossá válhat: nem volna célirányos, hogy az országos biztos úr utasítaná a szomszéd Háromszék, Fogaras és Felső-Fehér megyék kormányzóit, amiként száz pengő Ft-os bankjegyeinknek kisebb jegyekkel felváltására utasítaná a felügyeletük alá rendelt pénztárnokokat, melyben a béváltható mennyiséget tudatván időnként.

Brassó, május 6-án, 1849.

5.

Hely és dátum nélkül

Dósa Elekné kérvénye I. Ferenc József császárhoz⁴²

Császári Királyi Aposoli Felségnek

Férjem, Dósa Elek marosvásárhelyi Ref. Kollégium professzora forradalombani részvétel okából a cs. k. 3^{ik} ardea corpus⁴³ által haditörvényszékieleg négyévi várfogságra ítéltetett, és ennek kisznevadásire tőlem és gyermekeinktől elszakasztatva – mint hallanom szabad – Pestre el is kísértetett.

Nem taglalom az ítélet indokait, azoknak, mint látom, homályba maradt körülményei némelyikét homagiális⁴⁴ bizodalommal kívánom felséged színe előtt felvilágosítani.

Szegény, szerencsétlen férjem soha sem kereste, nem kérte, nem eszközölte magyar kormány alatti kormánybiztossá tett kineveztetését, sőt első kineveztetését éppen el sem fogadta, de későbbi kineveztetésének már fenyegető hangja, s a fenyegetésnek azonnal tetbten azon kitörése, miként szállása ablakai béverettek, végre az iránti értesülése, hogy a magyar kormány alatt is a dicső Osztrák Házhhoz híven maradtak, s azért kötélre szántak lajstromába már bé is iratott csak nem leverő bús aggodalomba ejtven nem talált más menekülést, mint elfogadni a brassai kormánybiztosságot, de

Ezen minőségében is, hogy célja s tetteinek intézkedése csupán a köz, és akkori körülmények közt létesülhetést remélhető józan érdek volt, ha a bámulásig mérsékelt tényei nem szólanának is, bizonyítja azt a Brassai Tanács és közönség által Albert főherceg őfensége eleibe mozdított ajánló iromány, de

Férjem négyévi várfogságra ítéltetett, s evégre Pestre el is kísértetett.

Én roncsolt lelkű feleség magam és gyermekeim nevükbe esdeklem, térden állva könyörgök cs. s ap. kir. Felséged lábai előtt, méltóztasson Felséged néki annál inkább végképpen megkegyelmezni, mivel már 1849 olta elébb az itt helybéli Katonai Törvényszék, későbbre a cs. k. 3^{ik} ardea corpus kommandója⁴⁵ által ezen város határáról lehető kilépése megtiltatván, már szinte három esztendeje hogy szabadságával teljesleg nem élhetet.

Könyörgök felségednek királyi kegyelemért, tüzze ki felséged szegény szerencsétlen férjem irányába az irgalom és szájalom azon jeleit, melyek a Felséges Uralkodó Házat századokon át már dicsőíték. Könyörgök, adja vissza Felséged ötet nékem, vézró szívú feleségnek és gyámol nélkül maradt gyermekeinknek. Újra meg újra királyi kegyelemért könyörgök.

[Kívül:] A Császári s Apostoli Királyi Felséghez alázatos könyörgése

Dósa Elekné

Melyben négy évre elítélt férjének Dósa Eleknek királyi kegyelmet könyörög

⁴² DJCAN Dósa Elek személyes iratai, 368. fond, 15. csomó.

⁴³ Hadtest.

⁴⁴ Alattvalói.

⁴⁵ A 3. hadtest parancsnokságától.

6.

Hely nélkül, 1851. január 18.

Dósa Elek levele Mikó Imréhez⁴⁶

Kegyelmes Uram!

Nagyméltóságod iránti határtalan tisztelem mulasztthatatlan kötelességemmé tévé a br. Kemény Pál által közlött fölhívására adott tagadó válaszmom indoklását. Bocsánatot kérek, ha netalán nagyobb szabadságot merészelek igénybe venni, mint amennyit megérdemelhetni szerencsés lehettem. Legyőzhetetlenek valának ugyanis a következők, s nagyméltóságod előtt már el nem hallgatható okai:

1. Azon hála, kötelesség, mely tanári hivatalom folytatását feltétlenül parancsolja mindaddig, míg a Marosvásárhelyi Főtanoda jövődjé biztositva leend. Bé kell ugyanis mégpedig fájdalommal vallanom, hogy ezen főtanodára nézve a jelen körülmények között nélkülözhetetlenek kell magamat állatni minden további még fájdalmasabb magyarázat nélkül. Ezen Főtanoda iránti kötelezettségem pedig nem csak abbani műveltetésemben s tanárságávali korai megtiszteltetésemben gyökerezik, hanem őseimtől a legszentebb örökség gyanánt szállott reám, amennyiben dédapám – nagyapám – s szülő apám egész életüket annak alapítására, építésére s virágoztatására szentelvé, hogy annyi önmegtadadásba került lelket fáradtság eredményének a jelenleg elannyira kétes körülmények között biztositása olyan családi fidei commissum⁴⁷ is reám nézve, melyet minden más érdekeim háttérbe szorításával is őriznem kell, annál mélyebben érzem, mentől kevesebbé képes a nagyközönség az ily nemű kötelességeket érteni, s mentől később azokat álszenteskedésnek keresztelni.

2. Az ünnepélyesen letett konstitucionális⁴⁸ polgári eskü általi köteleztetés eleven érzete, mely reám nézve vallásos bizonyossággal is bírván, kirekeszt az érdekekkel úgy nevezettni szokott körülményekkel s még a kéntelenséggel is minden találgatást, és kötelező erővel bírand Szent Dávid kenyértörésre kényszerültsége határán belül mindaddig, amíg ez alól olyan törvényhozői tekintély oldazand fel, milyen azt vélem letétette. Fájdalom az is egyike a világ ítélete szerénti paradoxonainak, arról ezennel én nem tehetek, hogy annak tudása mellett is addigi pályám amiatt szenvedett kínjai sem valának képesek arra birni eddigelé, hogy erkölcsi nyűgeiből a divat szerinti kényelmesebb hit és meggyőződés nem kevesebbé áltató menhelyébe kívánkoztam. Ezen paradoxom szüleménye vala a kegyelmes uram esküszegésnek tartván segédkezeket nyújtani bármely alkotmány ellen és intézményünk nemcsak életbe léptetésére, hanem még tūrhetővé s megszokottá tevésére is az, hogy politikai pályám minden remény s öröm virágait a szakadatlan opponálás küzdelmei fonnyaszták el, hogy valamikor a régi kormány zászlósa által csaknem rebellisnek – úgy a forradalom hősei által valóságos hazaárulónak bélyegeztetvé, hogy csakis közérdekű célok valósíthatása emeltyűje gyanánt használni kívánt népszerűségem legderekkabb s bizalmasabb elvokonaimmali meghasonlásom martalékául esék, hogy a forradalmi kormány által ajánlott hivatalt visszautasítottam, s attól megbízatást csak akkor fogadék el, amidőn a magyar név becsületének, s az ártatlanul szenvedőknek védelme halaszthatatlan kötelességgé s kitűzött fel-tételeim fogadtatásánál fogva lehetségessé is vált, s hogy az azon megbízatásombani eljárás közben magamat becsületelem legvérvőbb gyanúsításainak s önzetlen kárhoztatásának is kitenni semmit sem kételkedém.

Ezen paradoxon végtére, valamint nem engedve meg azt, hogy a magyar kormány hűségére fel-
esküdjem, úgy azt sem engedheti meg, hogy közhivatali esküt tegyek le mindaddig, míg a magos kormány le nem lépik azon forradalmi térről, mely a legyőzöttől csak annyiban különbözik, mint a forradalmi nyomorban öltől.

3. A hiúság. Igen! Kegyelmes uraim, mert gyengésegeimet is föl kell tárnom elannyira tisztelt bíróságom előtt. Mellőzve ugyanis azt, hogy a tanítói székben annál számosabb tanítványaim,

⁴⁶ DJCAN Dósa Elek személyes iratai, 368. fond, 5. csomó.

⁴⁷ Hitbizomány.

⁴⁸ Alkotmányos.

és a közgyűlési termekben több ezrenyi hallgatók előtt bévallott s a si fractus illebatu urbis⁴⁹ firmája alatt rendíthetetlenül védett elvekkeli következetlenséggel vádoltathatni hiúságom sértőleg tartaná, nem hallgathatom el nagyméltóságod előtt azt, hogy miután csakhamar a dolgok új rendin kezdetével a leghízelgőbb ajánlatokat el nem fogadhatóknak nyilvánítám, a legméltatlanabb üldözések tárgyává tételém, amennyiben csaknem 6 ezer pengőforintnyi egzekúció⁵⁰ rendeltetek ki családom utolsó falat kenyerét elnyelendőleg illetően sorvadám elannyira, hogy orvosom bizonyítványa által nélkülözhetetlennek tanúsított borvízfürdőre se bocsáttaték el tavaly. S minden felvett mozgó vagyonom (lekéri pipámig s íróasztalomig) bírói zár alá vetteték, sőt a legkíméletlenebbül még bészaratással is fenyegettetém. Jelenleg is internírozva,⁵¹ s a kirendelten függőben álló egzekúciók ellen csupán a még mind tartó bírói zár által vagyok fedezve. Értésemre jutott, s közbeszéd tárgya az is, hogy hatalmamban áll szabadulhatni, mihelyt a jelen kormány bármely megbízását elfogadnám, s ezt merőleg igazolni is láttaték azon szabályellenes környülmény, hogy kompromittáltságom, s azzal kapcsolatban számottevőleg is álló bántottságom dacára azononnan meglepőleg nyilvánították, különben nem is érthető a bizalom, s ismételve újulnak meg a legcsábítóbb ajánlatok. A dolog ezen állásában szégyelleném kegyelmes uram, ha a meg nem szédíthetett jellemem béketúrésből kifogyottan a nyomorúság által meggyőzőttnél a félelem miatt kapitulálnak⁵² látszhatnak.

Újabbban bocsánatot kérve, s remélve az érdemtelen elannyira megüresedő kegyessége irányomban mulasztatlan kötelesség őszinte teljesítésével okozott fárasztatására tisztelettel öröklek alázasatos szolgálja

Dósa Elek

Midőn nagyméltóságod figyelmét a mostan Bécsben mulató Horváth Istvánra, mint minden tekintetben legalkalmasabbra fordítani bátorkodom.

[A levél első oldalának verzőján szerepel a következő Dósa Elek által írt bejegyzés:] „Írtam gr. Mikó Imre őméltóságának 1851. június 18-án s Gyárfás Domokoshoz küldöttem közbiztonság végett a kormány által ajánlott hivatal el nem fogadása tárgyában.”

⁴⁹ Si fractus illebatu orbis, impavidum ferient ruinae. Ha romba dől is a világ, a rettenthetetlen állni fog a romokon. (Horatius: Ódák. III. 3.)

⁵⁰ Végrehajtás.

⁵¹ Megfigyelés alatt áll.

⁵² Feladja magát.

BIBLIOGRÁFIA

- Egyed* 1999. *Egyed Ákos*: Erdély 1848–49. Csíkszereda, 1999. II. k. 127. o.
- Hermann 1998. Csányi László kormánybiztosi iratai 1848–1849. S. a. r. *Hermann Róbert*. Zalaegerszeg, 1998. II. k.
- Miskolczi* 1988. *Miskolczi Ambrus*: Erdély története. Budapest, 1988. III. k. 1414. o.
- Nagy Péter*: Gondolatok a erdélyi úrbékkérdésről egy államférfi és egy jogtudor tollából. Wesselényi Miklós Dósa Elekkel folytatott levelezése alapján II. https://issuu.com/erdelyijogasz1/docs/erdelyi_jog__sz_1.5 (Az utolsó letöltés időpontja: 2016. április 27.)
- Nagy* 2015.
- Somogyi* 2012. *Somogyi Gréta*: Dósa Elek. Marosszék. *Hadtörténelmi Közlemények*, 125. (2012) 1. sz. 238–268. o.
- Süli* 2010. *Süli Attila*: A Brassó-vidéki kormánybiztosság története 1849-ben. *Acta Siculica*, 2010. 339–353. o.
- Szinnyei* 1893. *Szinnyei József*: Magyar írók élete és kora. II. k. Budapest, 1893.

RÖVIDÍTÉSEK

- DJCAN Direcția Județeană Cluj a Arhivelor Naționale [Román Nemzeti Levéltár, Kolozs megye]
- MNL OL Magyar Nemzeti Levéltár Országos Levéltára, Budapest
- F 247 1849-i erdélyi magyar hatóságok levéltára. Berde Mózes kormánybiztos.
- F 248 1849-i erdélyi magyar hatóságok levéltára. Dósa Elek kormánybiztos.
- P 90 Dessewffy család levéltára. Acta publica. 5/b. Erdélyre vonatkozó feljegyzések 1848–1850.

Gréta Somogyi

ELEK DÓSA, THE GOVERNMENT COMMISSIONER

Summary

The memoir with the title *Marosszék*, written by Elek Dósa (1803–1867), a jurist in Marosvásárhely, was already published by the author in this journal in 2012. During the study of this document many questions arose in connection with Dósa's life because there was a contradiction between the literature of the topic and the sources.

Part of the bequest was found in the Romanian National Archives' department in Cluj. In addition to the personal correspondence, there are some other precious documents kept there like drafts, appointments, records which helped reconstructing Dósa's career. Some of the questions could thus be answered but some other questions arose as well. The author continued her research in the National Archives of Hungary, where, in addition to his memoirs, a small part of Elek Dósa's documents from his work as a government commissioner at Brassó are also kept.

The paper here discusses mainly those sources which cast light on a fact which might have been used hitherto incorrectly in the literature of the topic: Elek Dósa was not a government commissioner at Marosszék, only at Brassó.

By publishing the sources the author hopes to draw the attention anew to the work of this excellent jurist and politician of Transylvania.

Gréta Somogyi

ELEK DÓSA, DER REGIERUNGSBEAUFTRAGTE

Resümee

Die Memoiren des Rechtsgelehrten aus Marosvásárhely (Neumarkt am Mieresch), Elek Dósa (1803–1867), mit dem Titel *Marosszék* wurden von der Verfasserin in dieser Zeitschrift bereits im Jahr 2012 veröffentlicht. Während der Vorbereitung der Herausgabe formulierte sie in sich eine Vielzahl von Fragen in Bezug auf die Biografie, weil sie zwischen der Fachliteratur und dem Inhalt des Quellenmaterials einen Widerspruch wähte.

In der Institution des Rumänischen Nationalarchivs in Cluj-Napoca fand sie einen Teil des Nachlasses. Über die persönliche Korrespondenz hinaus finden sich hier so wertvolle Aufsätze, Ernennungen und Protokolle, die die Verfasserin bei der Zusammenstellung der Lebensbahn unterstützten. Auf diese Weise erhielt sie auf bestimmte Fragen, wobei sich aber auch neue Fragen ergaben. Die Forschung ergänzte sie im Landesarchiv des Ungarischen Nationalarchivs, wo sich neben den Memoiren das Fragment der Schriften von Elek Dósa aus seiner Zeit als Regierungsbeauftragter von Brassó (Kronstadt) befindet.

In der vorliegenden Mitteilung arbeitete die Verfasserin in erster Linie diejenigen Quellen auf, die eine Tatsache beleuchten, die ihrer Annahme zufolge bislang falsch in der Fachliteratur verzeichnet war: Elek Dósa war nämlich nur Regierungsbeauftragter der Region Brassó, nicht jedoch der Region Marosszék.

Mit der Veröffentlichung der Quellen hofft sie, erneut die Aufmerksamkeit auf das Werk eines zwischenzeitlich vergessenen hervorragenden Juristen und Politikers aus Siebenbürgen gelenkt zu haben.

Gréta Somogyi

ELEK DÓSA, LE COMMISSAIRE DU GOUVERNEMENT

Résumé

En 2012, l'auteure a déjà publié, dans cette même revue, les mémoires intitulés *Marosszék* d'Elek Dósa (1803–1867), savant juriste de Marosvásárhely. En préparant la publication, elle s'est posé beaucoup de questions au sujet de son parcours, car elle a cru découvrir des contradictions entre les publications spécialisées et le contenu de cette source.

L'auteure a retrouvé une partie des documents légués au bureau de Kolozsvár (Cluj) des Archives Nationales de Roumanie. Outre les correspondances personnelles, elle y a découvert des minutes, des nominations et des procès-verbaux précieux qui l'ont aidée à retracer la carrière d'Elek Dósa et à obtenir des réponses à certaines questions. Cependant, d'autres questions se sont posées auxquelles l'auteure cherchait à répondre en poursuivant ses recherches aux Archives Nationales de Hongrie où sont conservés, outre ses mémoires, des fragments de documents d'Elek Dósa, commissaire du gouvernement de Brassó.

Cette publication traite avant tout les sources qui clarifient un fait : Elek Dósa n'était pas commissaire du gouvernement à Marosszék, seulement celui de la région de Brassó.

L'auteure espère que cette publication de source permet d'attirer l'attention sur l'œuvre de ce juriste et homme politique transylvanien remarquable.

Грета Шомоди

УПОЛНОМОЧЕННЫЙ ПРАВИТЕЛЬСТВОМ КОМИССАР ЭЛЕК ДОША

Резюме

Мемуар под названием Маросшек (Тыргу-Муреш) в журнале под этим же названием Тыргу-Мурешского знатока юридического права Элек Доша (1803–1867) автор опубликовал ещё в 2012-ом году. В ходе подбора материала у меня возникло много вопросов связанных с жизненным путём знатока, так как обнаружено противоречие между содержанием специальной литературы и материалом источника.

В Клужском филиале Румынского Национального Архива найдена часть наследства. Помимо личной переписки там можно найти такие ценные черновики, назначения, протоколы, которые помогли в составлении карьеры, на некоторые вопросы найден ответ, но заодно возникли и более новые вопросы. Исследование было дополнено данным в Венгерском Национальном Архиве Государственного Архива, где кроме мемуаров Элек Доша найдены отрывки (фрагменты) документов уполномоченного правительством в город Брашов.

В этой публикации, в первую очередь обработаны такие источники, которые указывают на тот факт, который согласно предположению до сих пор ошибочно был указан в специальной литературе: Элек Доша не был уполномоченным правительства в Тыргу-Муреш, он был только уполномоченным правительства провинции Брашов.

Согласно нашим надеждам публикацией источников удалось вновь обратить внимание на забытую в наши дни политическую и юридическую деятельность отличного Трансильванского юриста.